

NAUČNÁ STEZKA OLŠINA

ZVÍŘATA

LIŠKA OBECNÁ (*Vulpes vulpes*) – je nejrozšířenější středně velká šelma České republiky z čeledi psovitých (*Canidae*). Je lovena pro kožešinu, na kožešinu se i chová. Liška je oblíbenou postavou různých bajek a bájí, kde často vystupuje v roli chytrých a lstivých vítězů nad hloupějšími siláky. Liška je relativně štíhlá psovitá šelma s poměrně dlouhými špičatými ušima a dlouhým huňatým ocasem. Nejobvyklejší barevná kombinace je rezavá srst na většině těla, dolní část obličeje, břicho a konec ocasu jsou žlutobílé, nohy a uši na konci černé. Kromě této barevné kombinace se v přírodě běžně vyskytují ještě dvě další varianty, tzv. stříbrná a černá. Liška se dokáže pohybovat rychlostí až 40 km/h. Svůj revír v okruhu 6–8 kilometrů si vyznačuje vyznačuje vyznačuje vyznačuje pachem žláz. Liška žije v norách, které si vyhrabává v zemi, primárně slouží jako úkryt a prostor pro vyvádění mláďat. Liščí nory jsou nejčastěji vyhrabávány ve svahu kopce, v soutěskách, útesech, srážech u vodních toků, příkopech, propadlinách, strouhách, skalních štěrbinách a opuštěných lidských stavbách. Přitom dbají na dobře odvodněnou půdu.

Hárání (kaňkování) přichází zpravidla v lednu a v únoru. V té době se o jednu lišku uchází několik samců a toto soupeření bývá doprovázeno zápasy. Liška přivádí na svět průměrně 4 liščata, která jsou první tři týdny závislá na

liščím mléce. Masitou potravu začínají přijímat, až se jim zpevní chrup a čelisti.

Liška je všežravec. Složení potravy je silně závislé na místních podmínkách. Mezi ulovenou potravu patří především myši, ptáci, žížaly, brouci, housenky, plži, žáby, ještěrky, ryby, zajáci, koroptve polní, kachny divoké, uloví i srnčí zvěř. Pokud má možnost, chytne i slepici, husu nebo kachnu domácí. Jídelníček si zpestřuje i plody ovoce jako např. třešně, švestky, mirabelky, maliny, borůvky. V zimě s oblibou požívá šípky.

Lišky mohou trpět různými chorobami. Nejčastěji je to svrab, vzteklinka, tasemnice liščí, které mohou přenést na hospodářská zvířata, domácí mazlíčky, ale i na lidi.

JEZEVEC LESNÍ (*Meles meles*) – je naší největší lasicovitou šelmou z čeledi lasicovití (*Mustelidae*). Váží 10–20 kilogramů, má téměř bílou hlavu, jen přes oči má široké černé pruhy. Srst je žlutošedá s černými a bílými konci, hrubá a štětinatá. Došlapuje na celá chodidla a tlapy má opatřeny pěti velkými drápy. Jezevci jsou zvířata s výraznou noční aktivitou. Většinu dne tráví v tichu a temnotě podzemních sídel, tzv. jezevcích hradů, ve kterých se ukrývají před okolním světem. Jedná se většinou o velmi spletitou síť podzemních chodeb – nor, které ústí do centrální části brlohu – kotle. Nory bývají

až 8–10 metrů dlouhé. Jezevci věnují výběru místa pro svůj domov velkou pozornost. Dávají přednost jižně exponovaným, zalesněným svahům s dostatečným osluněním a klidem. K hloubení podzemních úkrytů slouží jezevcům silné ploché tlapy vyzbrojené velkými drápy. Své nory buduje v lesích prostoupených poli a loukami, kde nachází i dostatek potravy. V říši zvířat platí jezevec za úzkostlivě čistotného živočicha. V okolí brlohu nesnese zbytky potravy a k vylučování má ve svém zhruba 300 hektarovém teritoriu přesně vymezená místa. Své podzemní pelechy či zásobárny vystýlají jezevci listím a trávou. Na jaře tuto vystýlku vyměňují za novou.

Jezevec přivádí na svět 1–4 mláďata. Po třech týdnech otvírají oči a přibližně do osmi týdnů svého života zůstávají v noře. Ve věku kolem tří měsíců přestávají sát mateřské mléko. Matka jim začíná předkládat natrávenou potravu. Jezevec se dožívá až 15 let.

Jezevec je typický všežravec. Zastoupení jednotlivých složek v potravě jezevce je značně proměnlivé podle ročního období. Na jaře a v létě se živí kořínky rostlin a hmyzem všeho druhu. Při sběru larev pak v zemi ryje podobně jako divočák a zanechává za sebou mělké rýhy s obrácenými drny. S oblibou také vyhrabává vosí či čmeláčí hnízda, kde hledá medem naplněné plástve. Na podzim tvoří převážnou složku potravy různé lesní plody, bobule, ořechy, žaludy, bukvice, kukuřice, různé druhy obilí, popřípadě spadané ovoce. Nepohrdne ani menšími savci, polními hlodavci, krky či ještěrkami, hady a žábami, malými ptáčaty. Část potravy tvoří i dešťovky. Nevyhýbá se ani zdechlinám, čímž plní důležitou funkci „zdravotní policie“.

V zimě jezevec lesní omezuje svou aktivitu, hodně spí a žije z tukové vrstvy, kterou si vytvořil na podzim. Do opravdového zimního spánku se sníženou tělesnou teplotou však neupadá.

PRASE DIVOKÉ (*Sus scrofa*) – je velký sudokopytník z čeledi prasatovití (*Suidae*). Dospělí samci dorůstají délky 120–180 centimetrů a v kohoutku měří 55–100 centimetrů. Jejich hmotnost je různorodá a liší se v jednotlivých oblastech, v průměru váží 50–90 kilogramů. Mezi další nápadné znaky divokého prasete patří jeho čtyři výrazné trojhranné špičáky, jež se při dorůstání zahýbají vzhůru. Slouží hlavně jako účinná zbraň při soubojích. U samců dorůstají obvykle 20 centimetrů, ve výjimečných případech mohou dorůst až do délky 30 centimetrů. Spodní špičáky kňourů myslivci nazývají páráky

a menší horní špičáky klektáky. Prase divoké má skvěle vyvinutý čich a sluch, jeho nejhůře vyvinutým smyslem je zrak. Libují si v dotyku s ostatními jedinci, spí spolu, třou se o sebe a vzájemně se čistí. Samice přivádí na svět tři až dvanáct selat. Těsně před vrhem se samice odpojuje od své skupiny a zpět se k ní připojuje až v době, kdy jsou již selata odrostlá. V tomto období svá selata horlivě chrání před případným nepřítelem. Selata jsou zpočátku hnědá a světle pruhovaná, nazývají se markazíni. Prase divoké má rádo staré lesní porosty s bohatým podrostem a s dostatkem příležitostí k bahenním koupelím. Divoká prasata jsou aktivní hlavně v noci, den tráví odpočinkem. Jedná se o skrytě žijící tvory. Jejich přítomnost mnohdy poznáme díky jejich bahenním koupelím nebo rozryté půdě. Žijí ve skupinách kolem 20 i více kusů. Výjimkou jsou staří samci, kteří žijí samotářsky. Jsou také původcem prasete domácího.

Prase divoké je všežravec. Požírá travu, hlízy, ořechy, různé bobule, kořeny, odpadky, hmyz, malé plazy a mršiny. Často navštěvuje pole, zvláště kukuřičná, kde dokáže napáchat značné škody. Objevuje se také na smetištích, a dokonce v obcích, kde si hledá potravu v okolí popelnic a kontejnerů.

Myslivci divoká prasata nazývají černou nebo i rytířskou zvěř.

HOUBY

SRNEC OBECNÝ (*Capreolus capreolus*) – je hojně rozšířený sudokopytník z čeledi jelenovití (*Cervidae*). Srnčí zvěř žila původně samotářsky ve světlých lesích a lesostepní krajině. Později osídlila kulturní krajinu, zvláště pole, kde se sdružuje do početných stád, která však nemají přísnou sociální strukturu. Ve srovnání s ostatními jelenovitými je srnčí zvěř náročná na potravu a je vybíravá. Podle sezony spásá zejména byliny, různé druhy trav, listy, pupeny, výhonky, plody, větvičky a kůru dřevin či různé zemědělské plodiny. V zimě je dokrmována senem. Na pastvu vychází hlavně večer. Srnčí můžeme vidět buď jednotlivě, v páru nebo rodinu. Tak je tomu spíše ve vyšších nadmořských výškách, kde je stále ještě poměrně dost lesů. V letním období srny i srnci žijí spíše samotářsky, srny se svými mláďaty. V zimě se srny sdružují do větších stád, která se však na jaře opět rozpadají. Srnec obecný je relativně plachý a při ohrožení se často ozývá bekáním, tedy zvukem podobným psímu štěknutí. V létě má krásnou rezavě hnědou srst. V zimě je srst šedohnědá. Samec má na hlavě asi 30 centimetrů dlouhé parůžky, které v listopadu shazuje, ale hned mu narůstají nové. V květnu až červnu srna rodí obvykle jedno, někdy i dvě hnědá, bíle skvrnitá mláďata – srncata, bílé skvrny obvykle do dvou měsíců po narození mizí, slouží k dokonalému maskování, neboť malé srnce v případě nebezpečí neutíká společně s matkou, ale zůstává několik prvních dnů nehybně skryto v husté vegetaci, kam je chodí matka několikrát denně krmít. Zároveň nevydávají téměř žádný pach, čímž jsou chráněna před predátory.

Ve volné přírodě se dožívá srnec maximálně 10 let, v zajetí žije i 15 let. Své teritorium si dospělý srnec značí pachovými výměšky a strouháním kůry stromů ostrými parůžky. Rozloha teritoria se pohybuje od několika málo hektarů v lesích až po 150 hektarů v lučních a zemědělsky obdělávaných oblastech.

LIŠKA OBECNÁ (*Cantharellus cibarius*) – je známá jedlá houba z čeledi liškovitých (*Cantharellaceae*). Klobouk 30–100 milimetrů, sklenutý až nálevkovitý, žlutý, oranžově žlutý, někdy až bělavý. Lupeny tlusté, sbíhavé, viditelně žluté. Třeň válcovitý, zbarvený stejně jako klobouk. Dužnina bělavá až nažloutlá s ovocnou vůní.

Lišku obecnou lze v České republice najít zejména v jehličnatých lesích v borůvčí, mechu a trávě. U nás roste od června do podzimu, zpravidla ve větším počtu, často ve skupinách. V minulosti to byla jedna z našich nejhojnějších jedlých hub. Houba je velmi citlivá na kvalitu životního prostředí. V některých oblastech proto zcela vymizela, v jiných, s obnoveným čistým ovzduším se začíná po letech opět vyskytovat. Další zajímavostí je, že plodnice této houby nejsou napadány škůdci, tedy nečervivější. Obsahují insekticidní látky.

Liška obsahuje vitamin C, je bohatá na draslík a zařazuje se mezi nejbohatší známé zdroje vitaminů. Obsahuje i další zajímavé látky, jako jsou bílkoviny, sacharidy, mastné kyseliny, volné aminokyseliny, fenolické látky, manóza, chitin, steroly, serotonin a bioflavonoidy. Dále jsou zastoupeny karotenoidy. Díky karotenoidům, které u lišky obecné obsahem převyšují všechny známé houby i některé zeleniny, její konzumace zlepšuje vidění. Vitamin D2 je nezbytný pro vstřebávání vápníku a fosforu ve střevě a pro správnou tvorbu kostí i funkci imunitního systému. Z fenolů je cenná kyselina trametonolová, která působí na viry hepatitidy, zatímco ergosterol stimuluje jaterní enzymy a přispívá k léčbě žloutenky typu C a cirhózy. Cenný je i obsah serotoninu, nazývaného také „hormon štěstí“, jehož nedostatek způsobuje mimo jiné deprese a nespavost. Steroly potom regulují imunitní systém a pozitivně ovlivňují zánětlivé procesy v organismu.

Jde o houbu velice dobré chuti, ale hůře stravitelnou, doporučuje se proto delší tepelná úprava. Hodí se k přípravě polévek, smetanových omáček, k dušení s vajíčky, ale rovněž k nakládání do octa nebo se mléčně zkvašuje. Průmyslově se zpracovávají do konzerv ve sladkokyselém či slaném nálevu.

HŘIB SMRKOVÝ (*Boletus edulis*) – houba z čeledi hřibovitých (*Boletaceae*), je považován za nejoblíbenější houbu na území ČR. Klobouk má průměr 50–250 milimetrů, polokulovitý, později rozložený. V mládí bílý, postupně okrový až rezavě tmavohnědý. Třeň může být 40–200 milimetrů dlouhý, v mládí bříchatý, později až válcovitý, vždy světlejší než klobouk. Je celý nebo v horní půli pokrytý bělavou mřížkou. Rourky přecházejí postupně od bílé přes žlutou až po olivově (zelenavě) žlutou. Dužina je bílá a má příjemnou chuť i vůni. Vyskytuje se především v jehličnatých lesích pod smrky, vzácněji ho můžeme najít i ve smíšených a listnatých lesích. Roste v hlubokých lesích i na slunných lesních okrajích, v mechu pod mladými smrčky i ve vysoké trávě. Najít ho můžeme od nížinných poloh až vysoko v horských oblastech. Není výjimkou ani na horských lukách nad hranicí lesa pod jednotlivými smrky. Je to houba velmi proměnlivá a vytváří mnoho odchylek.

Jedná se o vynikající jedlou houbu, kterou považujeme za jednu z nejcennějších, a proto je také nejvyhledávanější. Její úprava je možná na mnoho způsobů, je vhodná do polévek, omáček, do smaženic, její chuť se zvýrazní sušením. Vynikající jsou obalované houbové řízky ze statnějších plodnic, mladé plodnice jsou vhodné k nakládání do octa.

Hřib smrkový můžeme zaměnit s hřibem žlučníkem, ale ten je hořký.

MUCHOMŮRKA ČERVENÁ (*Amanita muscaria*) – je jedovatá houba z čeledi muchomůrkovitých (*Amanitaceae*). Patří k nejznámějším jedovatým houbám, ačkoliv fatální otravy jsou vzácností. Klobouk má obvod 100–200 milimetrů. V mládí je klobouk nejprve polokulovitý, později se tvaruje do plochého bochníku. Ke konci růstu se úplně rozprostře. Jeho pokožka je ohnivě až oranžově červená. Vzácně můžeme narazit i na oranžově žlutou. Po celé šíři se rozprostírají bílé až žluté bradavkovité strupy, které bývají uspořádány v soustředných kružnicích. Jedná se o pozůstatek plachetky, která v raném stadiu obklopovala celou plodnici. Lupeny mají 6–10 milimetrů na výšku, jsou hustě poskládané vedle sebe, bílé či nažloutlé. Třeň má délku cca 200 milimetrů a tloušťku 15–25 milimetrů. Je válcovitý a v mládí plný. Postupem času může být dutý. Od druhé poloviny srpna až do listopadu roste v jehličnatých i listnatých lesích od nižších poloh až do hor. Muchomůrku můžeme najít i mimo les.

Přestože je muchomůrka červená jedovatou houbou, pronikla do domácností jako vánoční ozdoba, do cukráren v podobě marcipánových figurek i do mnoha pohádkových knížek snad ve všech zemích na severní polokouli, a to bez ohledu na to, zda ten či onen národ houby sbírá.